

## ศึกษาผลกระทบจากการใช้กฎหมายคุ้มครองพันธุ์พืช

### Study on Impacts of Plant Varieties Protection Law

สุรไกร สังขสุบรรณ<sup>1/</sup> ศักดิ์เกษม สุนทรภัทร<sup>2/</sup> เบญจวรรณ จำรูญพงษ์<sup>3/</sup> ปาน ปานขาว<sup>3/</sup> วาสนา มั่งคั่ง<sup>3/</sup>

#### บทคัดย่อ

การศึกษาผลกระทบจากการบังคับใช้กฎหมายคุ้มครองพันธุ์พืช พ.ศ. 2542 มี 2 กิจกรรม คือ กิจกรรมศึกษาและพัฒนาผลกระทบของกฎหมายต่อการอนุรักษ์คุ้มครอง และการใช้ประโยชน์พันธุ์พืชพื้นเมืองทั่วไป พันธุ์พืชป่าตามพระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืช พ.ศ. 2542 และกิจกรรมผลกระทบของกฎหมายต่อการอนุรักษ์คุ้มครอง และการใช้ประโยชน์พันธุ์พืชใหม่และพันธุ์พืชพื้นเมืองเฉพาะถิ่น โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการบังคับใช้กฎหมายคุ้มครองพันธุ์พืชที่มีต่อนักปรับปรุงพันธุ์พืช เกษตรกร และผู้มีส่วนได้เสียอื่นๆ และเสนอแนวทางบรรเทา หรือแก้ไขผลกระทบที่เกิดขึ้นโดยการศึกษาจากกฎหมาย สื่อสิ่งพิมพ์ ภายใน และต่างประเทศ การสัมภาษณ์เชิงลึกประชุม และสัมมนา นำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์เพื่อให้ทราบผลกระทบที่เกิดขึ้น

ผลกระทบศึกษาทั้งสองกิจกรรม ผลกระทบที่เกิดจากกฎหมายคุ้มครองพันธุ์พืช จะเกิดขึ้นในทิศทางคล้ายๆ กัน คือ ผู้ที่มีส่วนได้เสียยังไม่รู้จัก หรือเข้าใจกฎหมายเพียงพอ ข้อกำหนดบางประการของกฎหมายขัดกับธรรมชาติของการใช้ประโยชน์พันธุ์พืชเป็นอย่างมาก ผลกระทบที่สำคัญของกฎหมายฉบับนี้เกิดจากความหมายของพันธุ์พืชพื้นเมืองทั่วไป ซึ่งให้ความหมายกว้าง ครอบคลุมถึงพันธุ์พืชทุกพันธุ์ที่มีอยู่ในราชอาณาจักร การบังคับใช้กฎหมายยังทำไม่ได้เต็มตามประสิทธิภาพ ส่วนแนวทางแก้ไขทั้งสองกิจกรรมมีความคิดเห็นสอดคล้องกันคือ ต้องมีการเพิ่มสมรรถนะของพนักงานเจ้าหน้าที่ ทั้งด้านความรู้และข้อมูลที่จะใช้ประกอบในการดำเนินการ นอกจากนี้การแก้ไขปรับปรุงพระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืช พ.ศ. 2542 มีความจำเป็นเร่งด่วนที่จะต้องดำเนินการ แต่ทั้งนี้ทั้งนั้นจะต้องดำเนินการให้อยู่ภายใต้หลักความสมดุลย์ของประโยชน์ที่จะได้รับ

<sup>1/</sup> สำนักผู้เชี่ยวชาญ กรมวิชาการเกษตร

<sup>2/</sup> สำนักควบคุมพืชและวัสดุการเกษตร กรมวิชาการเกษตร

<sup>3/</sup> สำนักคุ้มครองพันธุ์พืช กรมวิชาการเกษตร

## คำนำ

ประเทศไทยได้มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืช พ.ศ. 2542 โดยมีผลบังคับใช้เมื่อวันที่ 26 พฤศจิกายน 2542 เพื่อให้เป็นไปตามพันธกรณีที่มีต่อองค์การการค้าโลก ภายใต้ข้อตกลงระหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาที่เกี่ยวกับการค้า โดยประเทศไทยเลือกระบบกฎหมายเฉพาะที่มีประสิทธิภาพ ซึ่งระบบดังกล่าวเป็นระบบกฎหมายที่นำระบบการคุ้มครองพันธุ์พืช 2 ระบบ มารวมไว้ด้วยกัน คือ ระบบการคุ้มครองพันธุ์พืชที่มีการคุ้มครองสิทธิของนักปรับปรุงพันธุ์พืช และระบบการอนุรักษ์ และใช้ประโยชน์พันธุ์พืชอย่างยั่งยืน โดยระบบการคุ้มครองพันธุ์พืช ทั้ง 2 ระบบ มีที่มาจากกฎหมายระหว่างประเทศ 2 ฉบับ ดังนี้

1. อนุสัญญาว่าด้วยการคุ้มครองพันธุ์พืชใหม่ (International Convention for Protection of New Varieties of Plants หรือ UPOV) วัตถุประสงค์ของอนุสัญญานี้ คือ ประเทศสมาชิกต้องให้ความคุ้มครองแก่พันธุ์พืชใหม่ด้วยการให้สิทธิเด็ดขาดแก่นักปรับปรุงพันธุ์ โดยมีเหตุผล คือ เพื่อให้โอกาสแก่นักปรับปรุงพันธุ์ในการที่จะได้ค่าตอบแทนจากการลงทุนในการปรับปรุงพันธุ์พืช เพื่อสร้างแรงจูงใจให้นักปรับปรุงพันธุ์พืชในการพัฒนาพันธุ์พืชใหม่และเพื่อเป็นการรับรู้ถึงสิทธิในทางศีลธรรมของนักปรับปรุงพันธุ์ที่ได้ใช้ความวิริยะอุตสาหะในการปรับปรุงพันธุ์พืชขึ้นมาใหม่

2. อนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ (Convention on Biological Diversity) หรือ CBD วัตถุประสงค์หลักของอนุสัญญานี้ คือ เพื่ออนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ ให้มีการใช้ประโยชน์จากความหลากหลายทางชีวภาพอย่างยั่งยืนและให้มีการแบ่งปันผลประโยชน์ที่เกิดจากการใช้ทรัพยากรชีวภาพอย่างเท่าเทียมและเป็นธรรม

พระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืช พ.ศ. 2542 ได้นำหลักการของอนุสัญญาระหว่างประเทศทั้งสองฉบับมารวมกันโดยระบุไว้ ดังนี้

1. การคุ้มครองสิทธิของนักปรับปรุงพันธุ์ ได้มีการระบุไว้ใน มาตรา 33 ผู้ทรงสิทธิในพันธุ์พืชใหม่มีสิทธิแต่เพียงผู้เดียวในการผลิต ขาย หรือจำหน่ายด้วยประการใด นำเข้ามาในราชอาณาจักร ส่งออกนอกราชอาณาจักร หรือมีไว้เพื่อกระทำการอย่างหนึ่งอย่างใดดังกล่าว ซึ่งส่วนขยายพันธุ์ของพันธุ์พืชใหม่ ฯลฯ

2. การคุ้มครองสิทธิของชุมชน ได้มีการระบุไว้ใน มาตรา 47 เมื่อได้มีการจดทะเบียนคุ้มครองพันธุ์พืชพื้นเมืองเฉพาะถิ่นของชุมชนใดแล้ว ให้ชุมชนนั้นมีสิทธิแต่ผู้เดียวในการปรับปรุงพันธุ์ศึกษา ค้นคว้า ทดลอง วิจัย ผลิต ขาย

ส่งออกนอกราชอาณาจักร หรือจำหน่ายด้วยประการใด ซึ่งส่วนขยายพันธุ์ของพันธุ์พืชพื้นเมืองเฉพาะถิ่น ฯลฯ และ มาตรา 48 ผู้ใดเก็บ จัดหา หรือรวบรวมพันธุ์พืชพื้นเมืองเฉพาะถิ่นหรือส่วนหนึ่งส่วนใดของพันธุ์พืชดังกล่าว เพื่อการปรับปรุงพันธุ์ ศึกษา ทดลอง หรือวิจัย เพื่อประโยชน์ในทางการค้าจะต้องทำข้อตกลงแบ่งปันผลประโยชน์ที่ได้รับจากการใช้พันธุ์พืชพื้นเมืองเฉพาะถิ่นนั้น ฯลฯ

3. การอนุรักษ์และใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน โดยให้มีการแบ่งปันผลประโยชน์ที่ได้อย่างเป็นธรรมและเท่าเทียมกัน ได้มีการระบุไว้ใน มาตรา 52 ผู้ใดเก็บ จัดหา หรือรวบรวมพันธุ์พืชพื้นเมืองทั่วไป พันธุ์พืชป่า หรือส่วนหนึ่งส่วนใดของพันธุ์พืชดังกล่าว เพื่อการปรับปรุงพันธุ์ ศึกษา ทดลอง หรือ วิจัยเพื่อประโยชน์ทางการค้า จะต้องได้รับอนุญาตจากพนักงานเจ้าหน้าที่ และทำข้อตกลงแบ่งปันผลประโยชน์ โดยนำเงินรายได้ตามข้อตกลงแบ่งปันผลประโยชน์ส่งเข้ากองทุนคุ้มครองพันธุ์พืช ทั้งนี้ ให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขที่กำหนดในกฎกระทรวง

และ มาตรา 53 ผู้ใดทำการศึกษา ทดลอง หรือวิจัยพันธุ์พืชพื้นเมืองทั่วไป พันธุ์พืชป่า หรือ ส่วนหนึ่งส่วนใดของพันธุ์พืชดังกล่าว ที่มีได้มีวัตถุประสงค์เพื่อประโยชน์ในทางการค้า ให้ปฏิบัติตามระเบียบที่คณะกรรมการคุ้มครองพันธุ์พืชกำหนด

ระบบการคุ้มครองสิทธินักปรับปรุงพันธุ์พืชและระบบการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน ถือได้ว่าเป็นแนวคิดและวิธีการที่ค่อนข้างใหม่สำหรับประเทศไทย นอกจากนี้ ระบบดังกล่าวยังขัดกับแนวความคิด หรือวิถีชีวิตของเกษตรกรหรือสังคมไทยในหลายประการ ดังนั้นการบังคับใช้ กฎหมายคุ้มครองพันธุ์พืช จึงก่อให้เกิดผลกระทบต่อภาครัฐและเอกชน ไม่ว่าจะเป็นนักปรับปรุงพันธุ์พืช เกษตรกร รวมทั้งนักวิจัยด้านต่างๆ จึงจำเป็นจะต้องมีการศึกษาผลกระทบของการใช้พระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืช พ.ศ. 2542 เพื่อหาแนวทางที่เหมาะสมในการพัฒนากฎหมายคุ้มครองพันธุ์พืชให้เป็นเครื่องมือที่สำคัญ มีประสิทธิภาพในการบังคับใช้ มีแนวทางปฏิบัติที่เอื้อประโยชน์ต่อการพัฒนาการเกษตรของประเทศไทยต่อไป ตรงตามเจตนารมณ์ของกฎหมายที่บัญญัติไว้และสอดคล้องกับพันธกรณีระหว่างประเทศที่มีผลผูกพันกับประเทศ

## วิธีการดำเนินการ

### อุปกรณ์และวิธีการ

1. ศึกษาวิเคราะห์และรวบรวมข้อมูลจากกฎหมายและเอกสารที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ข้อตกลงทางการค้าเกี่ยวกับทรัพย์สินทางปัญญา CTRIP<sub>s</sub> Agreement อนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ อนุสัญญาว่าด้วยการคุ้มครองพันธุ์พืชใหม่ พระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืช พ.ศ. 2542 กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญา กฎกระทรวง ระเบียบคณะกรรมการคุ้มครองพันธุ์พืช
2. ยกร่างแบบสอบถาม
3. จัดประชุมระดมความคิดเห็น และข้อเสนอแนะ
4. ศึกษาวิเคราะห์เพื่อประเมินผลกระทบจากการบังคับใช้กฎหมายคุ้มครองพันธุ์พืช
5. สรุปผลและรายงานผลการศึกษา

### เวลาและสถานที่

1. สำนักผู้เชี่ยวชาญ กรมวิชาการเกษตร
2. สำนักคุ้มครองพันธุ์พืช กรมวิชาการเกษตร
3. หน่วยงาน/ องค์กร/ ชุมชน/ บุคคล ที่เกี่ยวข้องกับการใช้ประโยชน์พันธุ์พืชใหม่ พันธุ์พืชพื้นเมืองทั่วไป พันธุ์พืชป่า และพันธุ์พืชพื้นเมืองเฉพาะถิ่น

### ระยะเวลา

เริ่มต้น ตุลาคม 2553 – สิ้นสุด กันยายน 2555

### ผลและวิจารณ์ผลการทดลอง

กิจกรรมที่ 1 ศึกษาและพัฒนาผลกระทบของกฎหมายต่อการอนุรักษ์คุ้มครอง และการใช้ประโยชน์พันธุ์พืชพื้นเมืองทั่วไป พันธุ์พืชป่า ตามพระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืช พ.ศ. 2542

## 1. ผลจากการศึกษาผลกระทบ

มาตรา 52 แห่งพระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืช พ.ศ. 2542 ที่มีต่อผู้มีส่วนได้-เสีย ทั้งจากภาครัฐและเอกชน พบว่า มาตราดังกล่าวอาจก่อให้เกิดทั้งผลกระทบและความกังวลแก่ผู้มีส่วนได้-เสีย ผลกระทบโดยตรงจากมาตรานี้ ได้แก่ ข้อกังวลจากปัญหาความล่าช้าในการได้รับสิทธิคุ้มครองการจดทะเบียนเป็นพันธุ์พืชใหม่ หน่วยงานวิจัยและพัฒนาประสบปัญหาพันธุ์พืชถูกขโมยและไม่สามารถดำเนินการฟ้องร้องหรือเรียกค่าเสียหายจากการกระทำดังกล่าวได้อีกทั้งยังส่งผลให้เสียโอกาสในการนำเข้าเมล็ดพันธุ์พืชหรือทรัพยากรพันธุกรรมพืชที่ดี มีประสิทธิภาพเข้ามาใช้เพื่อการปรับปรุงพันธุ์พืชภายในประเทศเพิ่มเติม ประเด็นที่เป็นปัญหามากที่สุด คือ คำนิยามพันธุ์พืชพื้นเมืองทั่วไป ในมาตรา 3 ที่ถูกตีความให้ครอบคลุมพันธุ์พืชทุกชนิดที่มีอยู่ในประเทศไทย ยกเว้นพันธุ์พืชป่า พันธุ์พืชที่ได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นพันธุ์พืชใหม่และพันธุ์พืชพื้นเมืองเฉพาะถิ่น การตีความหมายในลักษณะกว้างเช่นนี้ สร้างความกังวล ความสับสน รวมทั้งความตระหนักให้แก่ผู้มีส่วนได้-เสีย ทั้งจากภาครัฐและเอกชน เนื่องจากการตีความเช่นนี้ทำให้พันธุ์พืชที่อยู่ในครอบครองของหน่วยงาน รวมทั้งพันธุ์พืชที่หน่วยงานนำเข้ามากกลายเป็นพันธุ์พืชพื้นเมืองทั่วไปทั้งหมด ซึ่งก่อให้เกิดคำถามว่าการดำเนินการบังคับใช้กฎหมายเช่นนี้เป็นธรรมหรือไม่ นอกจากนี้ ข้อกำหนดให้การแบ่งปันผลประโยชน์เป็นตัวเงิน เพื่อนำเงินรายได้เหล่านี้เข้าสู่กองทุนคุ้มครองพันธุ์พืชเป็นประเด็นปัญหาอีกข้อหนึ่งที่สร้างความกังวลให้แก่ผู้มีส่วนได้-เสีย โดยเฉพาะบริษัทเมล็ดพันธุ์พืช ซึ่งคาดว่าค่าใช้จ่ายนี้เป็นต้นทุนการผลิตเมล็ดพันธุ์พืชที่เพิ่มขึ้น และความเป็นไปได้ที่บริษัทจะผลักภาระค่าใช้จ่ายที่เพิ่มขึ้นนี้ไปให้กับผู้บริโภค หรือเกษตรกร ซึ่งอาจสร้างผลกระทบต่ออุตสาหกรรมการผลิตเมล็ดพันธุ์พืชในประเทศไทยได้ เช่น มีการย้ายฐานการผลิตเมล็ดพันธุ์พืชไปยังประเทศอื่นที่สนับสนุนการลงทุนและไม่มีกฎระเบียบด้านการเข้าถึงและแบ่งปันผลประโยชน์ที่ชัดเจน

## 2. ผลจากการศึกษาผลกระทบตามมาตรา 53 พบว่า

นักวิจัยหรือองค์กรวิจัยส่วนใหญ่ไม่ตระหนักว่า ประเทศไทยมีกฎระเบียบเรื่องการเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์ที่มีผลทำให้นักวิจัยที่นำทรัพยากรชีวภาพ โดยเฉพาะทรัพยากรชีวภาพพืชไปใช้ในงานวิจัยต้องดำเนินการตามกฎระเบียบ ส่งผลให้องค์กรวิจัยที่ดำเนินการตามกฎระเบียบการเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์มีอยู่อย่างจำกัด อีกทั้งหน่วยงานที่กำกับดูแลไม่ได้เข้มงวดกวดขันกับการไม่ปฏิบัติตามกฎระเบียบของนักวิจัย อย่างไรก็ตาม มิได้หมายความว่านักวิจัยควรจะละเลยเพิกเฉยต่อเรื่องนี้ หรือทิ้งเรื่องนี้ไว้จนกว่าหน่วยงานกำกับดูแลจะเริ่มเข้มงวดกวดขัน ปัจจุบันสภาพแวดล้อมการทำงานวิจัยนั้นเปลี่ยนแปลงไป กฎระเบียบเข้ามามีบทบาทต่อการทำงานวิจัยมากขึ้น อย่างไรก็ตาม สิ่งหนึ่งที่นักวิจัยหรือองค์กรวิจัยจะต้องตระหนัก คือ กฎหมายการเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์จากการใช้ทรัพยากรชีวภาพจะยังคงอยู่ต่อไปและจะมีผลต่อการทำงานวิจัยและพัฒนาต่อนักวิจัยที่ต้องใช้ทรัพยากรชีวภาพอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

- ปัจจุบัน นักวิจัยที่มีส่วนได้-เสียส่วนใหญ่ไม่มีการดำเนินการตามกฎระเบียบการเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์จากการใช้ทรัพยากรชีวภาพ ซึ่งสาเหตุน่าจะมาจากการที่เรื่องนี้ยังเป็นเรื่องใหม่ มีคนเข้าใจน้อย แม้แต่หน่วยงานที่กำกับดูแลกฎระเบียบเหล่านี้ก็ไม่มี ความเข้าใจและไม่สามารถกำหนดแนวปฏิบัติที่มีความชัดเจนได้
- หน่วยงานกำกับดูแลขาดการประชาสัมพันธ์กฎหมาย ทำให้หน่วยงานนักวิจัยที่มีส่วนได้-เสียไม่ตระหนักว่ามีกฎหมายการเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์จากการใช้ทรัพยากรชีวภาพพืช
- เนื่องจากนักวิจัยส่วนใหญ่แทบจะไม่เคยใช้กฎระเบียบเหล่านี้เลย ด้วยเหตุนี้จึงไม่สามารถสรุปได้ว่ากฎระเบียบเหล่านี้มีผลกระทบอย่างไรต่อการดำเนินการวิจัยและพัฒนาด้านทรัพยากรชีวภาพพืช อย่างไรก็ตามนักวิจัยบางส่วนได้ตั้งข้อสังเกตว่า กฎระเบียบจะเป็นอุปสรรคต่อการทำงานวิจัยและพัฒนา เนื่องจากนักวิจัยจะมีภาระเพิ่มขึ้น เนื่องจากขั้นตอนในการบริหารจัดการงานวิจัยเพิ่มขึ้นคือ นักวิจัยมีภาระงานทางด้านเอกสารเพิ่มมากขึ้น สิ่งนี้คงเป็นสิ่งที่นักวิจัยไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ กฎระเบียบการเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์จะมีผลทำให้นักวิจัยที่ใช้ทรัพยากรชีวภาพต้องเปลี่ยนแปลงความเคยชินในการทำงานวิจัย กล่าวคือนักวิจัยเคยชินที่จะไม่ต้องดำเนินการใดๆ หรือแจ้งต่อหน่วยงานใดๆ (ที่ไม่ใช่หน่วยงานที่ให้ทุนหรือหน่วยงานต้นสังกัด)

#### กิจกรรมที่ 2 ผลกระทบต่อการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์พันธุ์พืชใหม่และพันธุ์พืชพื้นเมืองเฉพาะถิ่น

- ผลการศึกษาผลกระทบของนักกฎหมายต่อแนวทางปฏิบัติในการคุ้มครองพันธุ์พืชเฉพาะถิ่นพบว่ายังไม่พบพันธุ์พื้นเมืองเฉพาะถิ่น เนื่องจากองค์ประกอบของพันธุ์พืชพื้นเมืองเฉพาะถิ่นนอกจากจะต้องเป็นพันธุ์พืชที่มีเฉพาะในชุมชนเพียงที่เดียวแล้ว ยังต้องมีองค์ประกอบของชุมชนด้วยคือต้องร่วมกันอนุรักษ์หรือพัฒนาพันธุ์พืช และตั้งถิ่นฐานและสืบทอดวัฒนธรรมร่วมกันมาโดยต่อเนื่อง
  - ผลการศึกษาผลกระทบของนักกฎหมายต่อแนวทางปฏิบัติในการคุ้มครองพันธุ์พืชใหม่ พบว่าอาจมีผลกระทบกับราคาของพันธุ์พืชใหม่ นอกจากนี้ผลกระทบจากข้อกำหนดตามพระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืช พ.ศ. 2542 ในส่วนของความหมายพันธุ์พืชพื้นเมืองทั่วไป รวมทั้งการเก็บจัดหารรวบรวมพันธุ์พืชพื้นเมืองทั่วไปพันธุ์พืชป่าเพื่อการปรับปรุงพันธุ์พืช เพื่อประโยชน์ทางการค้า ที่จะต้องมีการขออนุญาตซึ่งจะส่งผลให้การนำเชื้อพันธุ์เข้ามาปรับปรุงพันธุ์จะทำได้ยาก และจะเป็นอุปสรรคอย่างมากในการปรับปรุงพันธุ์พืช อีกทั้งยังขาดการคุ้มครองการทำละเมิดก่อนการออกหนังสือขึ้นทะเบียนพันธุ์พืชใหม่
- แนวทางการดำเนินคดีกับผู้ละเมิดยังไม่ชัดเจน สุดท้ายคือประเด็นความชอบธรรมของนักปรับปรุงพันธุ์ พืชที่ควรจะได้รับจากการปรับปรุงพันธุ์พืชทุกชนิด

## ข้อเสนอแนะ

### 1. การบริหารจัดการ

ก. การเสริมสร้างสมรรถนะของพนักงานเจ้าหน้าที่ ควรจะต้องมีการจัดฝึกอบรมพนักงานเจ้าหน้าที่ทั้งทางด้านวิชาการเกษตร คือการตรวจพันธุ์พืชใหม่ และทางด้านกฎหมาย นอกจากนี้กรมวิชาการเกษตรควรจะต้องจัดให้มีคู่มือการตีความกฎหมายคุ้มครองพันธุ์พืช ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทั้งพนักงานเจ้าหน้าที่ และนักปรับปรุงพันธุ์ที่เกี่ยวข้องด้วย รวมทั้งคู่มือการดำเนินคดีแก่ผู้ละเมิด

ข. การจัดทำฐานข้อมูลพันธุ์พืช เป็นความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการจัดตั้งศูนย์ข้อมูลพันธุ์พืชใหม่ที่ได้รับการคุ้มครอง นอกจากนี้จะต้องมีข้อมูลของพันธุ์พืชที่มีอยู่ในประเทศไทย เพื่อใช้ในการตรวจสอบ ซึ่งข้อมูลเหล่านี้ เป็นเรื่องที่จะต้องใช้เวลา และงบประมาณในการดำเนินการอย่างต่อเนื่อง และระบบฐานข้อมูลจะต้องสามารถเชื่อมต่อกับระบบของต่างประเทศได้ ข้อมูลพันธุ์พืชจะต้องประกอบด้วยลายพิมพ์ DNA

ค. การจัดตั้งสถานีตรวจสอบพันธุ์พืช กรมวิชาการเกษตรควรจะต้องจัดตั้งสถานีที่ใช้ในการตรวจสอบพันธุ์พืชใหม่ โดยการประกาศให้ศูนย์วิจัยที่ทำการวิจัยพันธุ์พืชเป็นสถานีตรวจสอบพันธุ์พืช โดยพิจารณาจากความเหมาะสมของศูนย์วิจัย เช่น ศูนย์วิจัยพืชไร่นครสวรรค์ เป็นสถานีตรวจสอบพันธุ์พืชไร่ หรือศูนย์วิจัยพืชสวนจันทบุรี เป็นสถานีตรวจสอบพืชสวน เป็นต้น

ง. การประชาสัมพันธ์โดยการจัดตั้งเครือข่ายความรู้ผ่านผู้ทรงคุณวุฒิในคณะกรรมการคุ้มครองพันธุ์พืช องค์การบริหารส่วนท้องถิ่น ครูอาสาสมัคร กศน. เป็นต้น

### 2. การแก้ไขปรับปรุงพระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืช พ.ศ. 2542

ก. การกำหนดความหมายของพันธุ์พืชพื้นเมืองทั่วไปให้เหมาะสมโดยสมควรกำหนดดังนี้ “พันธุ์พืชพื้นเมืองทั่วไป” หมายความว่า พันธุ์พืชที่กำเนิดภายในประเทศ หรือมีอยู่ในประเทศ ซึ่งได้มีการใช้ประโยชน์อย่างแพร่หลาย

ข. การกำหนดให้พืชทุกชนิดสามารถคุ้มครองพันธุ์พืชใหม่ได้โดยสมควรกำหนดดังนี้ มาตรา..ให้พืชทุกชนิดสามารถขอรับความคุ้มครองเป็นพันธุ์พืชใหม่ได้ หรือ แก้ไขตามมาตรา 14 แห่งพระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืช พ.ศ. 2542 เป็นให้รัฐมนตรีโดยความเห็นชอบของคณะกรรมการที่มีอำนาจประกาศให้ราชกิจจานุเบกษากำหนดพืชชนิดใดให้เป็นพืชที่มีความสำคัญต่อความมั่นคงของประเทศ

ค. การป้องกันการละเมิดสิทธิของนักปรับปรุงพันธุ์พืชที่ได้ยื่นขอรับความคุ้มครอง แต่ยังมีได้รับหนังสือสำคัญแสดงการจดทะเบียนพันธุ์พืชใหม่ สมควรกำหนดดังนี้

มาตรา..การกระทำที่ขัดต่อมาตรา 33 ก่อนวันออกหนังสือสำคัญแสดงการจดทะเบียนพันธุ์พืชใหม่มิให้ถือว่าเป็นการละเมิดสิทธิของผู้ทรงสิทธิในพันธุ์พืชใหม่เว้นแต่จะเป็นการกระทำต่อพันธุ์พืชใหม่ที่ได้ขอรับการจดทะเบียนพันธุ์พืชใหม่ และได้มีการประกาศโฆษณาคำขอดังกล่าว ตามมาตรา 22 แล้ว โดยบุคคลผู้กระทำรู้ว่าพันธุ์พืชใหม่นั้นได้มีการยื่นขอรับการจดทะเบียนพันธุ์พืชใหม่ไว้แล้วหรือได้รับคำบอกกล่าวเป็นลายลักษณ์อักษรว่าพันธุ์พืชใหม่นั้นได้มีการยื่นขอรับการจดทะเบียนพันธุ์พืชใหม่ไว้แล้ว ในกรณีเช่นนี้ผู้ขอรับความคุ้มครองพันธุ์พืชใหม่ มีสิทธิได้รับค่าเสียหายจาก

บุคคลผู้ฝ่าฝืนสิทธิ การเรียกค่าเสียหายดังกล่าวให้ยื่นฟ้องต่อศาล หลังจากที่ได้มีการออกหนังสือสำคัญแสดงการจดทะเบียนพันธุ์พืชใหม่ให้แก่ผู้ยื่นคำขอจดทะเบียนพันธุ์พืชใหม่

ง. การแก้ไขข้อกฎหมายที่กำหนดให้ต้องมีการขออนุญาตกับจัดหารรวบรวมพันธุ์พืชพื้นเมืองทั่วไป เพื่อการปรับปรุงพันธุ์พืช โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อประโยชน์ทางการค้า การแก้ไขประเด็นที่น่าจะทำได้เป็น 2 ขั้นตอน คือ การเก็บจัดการรวบรวมพันธุ์พืชพื้นเมืองทั่วไป พันธุ์พืชป่าเพื่อการปรับปรุงพันธุ์ ไม่ว่าจะจะมีวัตถุประสงค์ใดจะต้องมาแจ้งต่อพนักงานเจ้าหน้าที่ก่อน และภายหลังเมื่อได้พันธุ์ใหม่ที่ต้องการแล้ว และมีความประสงค์จะใช้ประโยชน์ในทางการค้า จึงจะมาขออนุญาตและทำข้อตกลงแบ่งปันผลประโยชน์ โดยมีการแก้ไขดังนี้

มาตรา.. ผู้ใดเก็บจัดหารรวบรวมพันธุ์พืชพื้นเมืองทั่วไป หรือ พันธุ์พืชป่า หรือ ส่วนหนึ่งส่วนใดของพันธุ์พืชดังกล่าวเพื่อการปรับปรุงพันธุ์ให้ปฏิบัติตามระเบียบที่คณะกรรมการกำหนด พันธุ์พืชใหม่ที่ได้จากการปรับปรุงพันธุ์ ตามวรรคแรก หากประสงค์จะทำการค้า จะต้องได้รับอนุญาตจากพนักงานเจ้าหน้าที่ และทำข้อตกลงแบ่งปันผลประโยชน์

### การนำผลงานไปใช้ประโยชน์

หน่วยงานที่นำผลงานไปใช้ ได้แก่

1. กรมวิชาการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ในฐานะเป็นหน่วยงานที่รับผิดชอบในการปฏิบัติงาน ให้เป็นไปตามพระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืช พ.ศ. 2542
2. หน่วยงานภาครัฐและองค์กรเอกชน นักปรับปรุงพันธุ์พืช เกษตรกร การถ่ายทอดเทคโนโลยีหรือผลงานวิจัยสู่กลุ่มเป้าหมายการตีพิมพ์เอกสารและการบรรยายให้ความรู้ในการประชุมสัมมนาเรื่องการคุ้มครองพันธุ์พืช และการขึ้นทะเบียนพันธุ์พืช โดยมีผู้เข้าร่วมประชุมคือ เกษตรกร ผู้แทนจากสถาบันการศึกษา นักวิชาการ และเจ้าหน้าที่ภาครัฐและเอกชน

### คำขอบคุณ

คณะผู้ดำเนินการวิจัย ผลกระทบต่อการบังคับใช้กฎระเบียบด้านการคุ้มครองพันธุ์พืชใหม่ โครงการวิจัย แผนงานวิจัย และพัฒนาผลกระทบจากการใช้กฎหมาย ชุดโครงการวิจัยผลกระทบจากการใช้กฎหมาย ของกรมวิชาการเกษตร ขอขอบคุณ อธิบดีกรมวิชาการเกษตร และคณะผู้เชี่ยวชาญของกรมวิชาการเกษตรที่มีส่วนในการสนับสนุนและอนุมัติการทดลองวิจัยนี้ ตลอดจนหน่วยงาน นักปรับปรุงพันธุ์พืชทั้งภาครัฐและเอกชน เกษตรกร ที่ได้เอื้อนามไว้ ณ ที่นี้ ในฐานะผู้สนับสนุนการดำเนินงานด้านต่างๆที่จำเป็นเพื่อให้งานวิจัยครั้งนี้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้



## เอกสารอ้างอิง

- กรมวิชาการเกษตร. ๒๕๔๓. พระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืช พ.ศ.๒๕๔๒. ๓๐ หน้า.
- เกรียงศักดิ์ สุวรรณธราดล และคณะ ๒๕๕๓. รายงานฉบับสมบูรณ์ โครงการการศึกษาสถานภาพอุตสาหกรรมเมล็ดพันธุ์และส่วนขยายพันธุ์พืชของประเทศไทย เสนอต่อ สำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ.
- จักรกฤษณ์ ควรพจน์ และคณะ ๒๕๔๕. รายงานผลการวิจัยกฎหมายด้านทรัพยากรชีวภาพของประเทศไทย สนับสนุนทุนโดย สถาบันทรัพยากรธรรมชาติและความหลากหลายทางชีวภาพ และศูนย์ความหลากหลายทางชีวภาพ.
- ธนิศ ชังถาวร และคณะ ๒๕๕๐. การศึกษาผลกระทบที่ประเทศไทยจะเข้าร่วมเป็นสมาชิกอนุสัญญา ระหว่างประเทศว่าด้วยการคุ้มครองพันธุ์พืชใหม่ (อนุสัญญายูพอฟ ๑๙๙๑) เสนอ ต่อกรมวิชาการเกษตร.
- ศูนย์พันธุ์วิศวกรรมและเทคโนโลยีชีวภาพแห่งชาติ. ๒๕๕๐. ยุทธศาสตร์ด้านเมล็ดพันธุ์ปี พ.ศ.๒๕๕๐ - ๒๕๕๔ สำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ กระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ๔๕ หน้า.
- สงกรานต์ จิตรกร และคณะ. ๒๕๕๑. โครงการศึกษาผลกระทบต่อสิทธิเกษตรกรจากอนุสัญญา UPOV และสนธิสัญญา ITPGRFA ที่เกี่ยวเนื่องกับข้อตกลงการค้าทวิภาคีระหว่างประเทศไทยกับประเทศคู่ค้า กรมวิชาการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์
- สุรวีช วรณไกรโรจน์และคณะ. ๒๕๕๑. โครงการศึกษาผลกระทบและมาตรการรองรับจากการที่ประเทศไทยจะให้ป็นภาคีอนุสัญญายูพอฟ ๑๙๙๑ กรมวิชาการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์
- กฤษฎา สัมพันธ์รักษ์.ปรับปรุงพันธุ์พืช : ความหลากหลายของแนวคิด.กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์,๒๕๕๔.
- จักรกฤษณ์ ควรพจน์.กฎหมายระหว่างประเทศว่าด้วยลิขสิทธิ์ สิทธิบัตร และเครื่องหมายการค้า. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์นิติธรรม, ๒๕๔๘.
- ไชยยศ เหมะรัชตะ. ลักษณะของกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญา.กรุงเทพ: สำนักพิมพ์นิติธรรม,๒๕๔๘.
- กิตติ ไทยสมบูรณ์ “ วิเคราะห์และเปรียบเทียบวิวัฒนาการของระบบการคุ้มครองพืช.” วิทยานิพนธ์นิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต, ๒๕๔๗.
- เกียรติศักดิ์ อ่ำบุญธรรม. “กฎหมายคุ้มครองพันธุ์พืช.”;วิทยานิพนธ์นิติศาสตร์มหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๑
- ธนิศ ชังถาวร. ๒๕๔๓. ทรัพยากรชีวภาพ : การถ่ายโอน การใช้ประโยชน์ในรายงานโครงการสัญญาการเข้าถึง ทรัพยากรชีวภาพและทรัพยากรพันธุกรรม ศูนย์พันธุ์วิศวกรรมและ เทคโนโลยีชีวภาพแห่งชาติ. สำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ กระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี. ๔๐ หน้า.

- ธนิต ชังถาวร และคณะ ๒๕๕๒. การศึกษาสถานภาพเรื่องการจัดการการเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์จากการใช้ทรัพยากรชีวภาพในองค์กรวิจัยและพัฒนาในประเทศไทย : กรณีศึกษา ทรัพยากรชีวภาพพืช ศูนย์พันธุวิศวกรรมและเทคโนโลยีชีวภาพแห่งชาติ. สำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ กระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี.
- เลอสรร ธนสุกาญจน์ และคณะ . ๒๕๔๑. รายงานโครงการศึกษากฎหมายที่เกี่ยวข้องในการจัดการความหลากหลายทางชีวภาพที่ยั่งยืน : การเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพและการแบ่งปันผลประโยชน์ เสนอต่อคณะกรรมการบริหารโครงการพัฒนาองค์ความรู้และศึกษานโยบายการจัดการ ทรัพยากรชีวภาพในประเทศไทย.
- ศูนย์พันธุวิศวกรรมและเทคโนโลยีชีวภาพแห่งชาติ. ๒๕๔๙.การเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพ และการ แบ่งปันผลประโยชน์. สำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ กระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี. ๓๕ หน้า.
- วิเชียร อันประเสริฐ. ๒๕๔๗. “ กะเหรี่ยง” กับการจัดการทรัพยากรและความเจ็บป่วย. นิเวศวิทยาชาติพันธุ์ ทรัพยากรชีวภาพและสิทธิชุมชน. เชียงใหม่. บริษัท วิทอินดีไซน์ จำกัด. ๒๕๔๗.๓๙๔ หน้า.
- เสถียร ฉันทะ. ๒๕๔๗. เร้ะ ตู เร็ง : การจัดการทรัพยากรของชาว “ ขมุ” บ้านห้วยจ้อ. นิเวศวิทยาชาติพันธุ์ ทรัพยากรชีวภาพและสิทธิชุมชน. เชียงใหม่. บริษัท วิทอินดีไซน์ จำกัด. ๒๕๔๗.๓๙๔ หน้า.
- UPOV, ๒๐๐๔. General Introduction to the Examination of Distinctness, Uniformity and Stability and the Development of Harmonized Description of New Varieties of Plants.UPOV Publication N.TG/๑/๓ Geneva, Switzerland. ๒๖ pp.
- UPOV, ๒๐๐๓. International Convention for the Protection of New Varieties of Plants.UPOV Publication N.๒๒๐ (E). Geneva, Switzerland. ๒๑ pp.
- Anon. ๑๙๙๒. Convention on Biological Diversity. United Nations.